

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

Vidra Szabó Ferenc

A különböző társadalmi csoportok és rétegek könyvtárhasználati szokásai régóta élénken foglalkoztatják a hivatásos és amatőr kutatókat: több reprezentatív és helyi vizsgálat zajlott, számos szakdolgozat íródott erről a témáról, és izgatja a kérdés magukat a könyvtárosokat is. Az OSZK-KMK Olvasószolgálati Kutató osztályán 1993 és 1995 között széles körű vizsgálatot folytattunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, *Könyvtárak, könyvtárosok, könyvtárhasználók az utóbbi tíz évben* címmel.

A könyvtárhasználati szokások változásait kérdőíves módszerrel vizsgáltuk 1995-ben, öt megyei-, öt városi- és két FSZEK főkönyvtárban, összesen ezer fő megkérdezésével, amelyet magnetofonos mélyinterjúkkal egészítettünk ki. A jobb összehasonlítás végett áttanulmányoztuk az utóbbi tíz év ide vonatkozó hazai szakirodalmát is. Jelen tanulmányunk kutatásunk legfőbb tapasztalatait foglalja össze.

Könyvtárhasználat a hazai szakirodalom tükrében

A legátfogóbb kutatások *Gereben Ferenc* nevéhez fűződnek: 1978-ban majd 1985-86-ban vizsgálta a felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásait, mindkét alkalommal ezer-ezer fős országos reprezentatív mintán. Az utóbbi adatfelvételt 1991-ben és 1993-ban kiegészítette összesen 464 vidéki lakos válaszával. A tíz évvel ezelőtti felmérés tapasztalatai alapján a felnőtt lakosságot – összehasonlítva a nyugat-európai és az észak-amerikai vizsgálati eredményekkel – a könyvvásárlók aránya és a házi-könyvtárak nagyságrendje vonatkozásában az élbolyba tartozónak sorolta, az olvasás mennyisége terén az erős-közepes sávba, a könyvtárhasználat tekintetében pedig a gyengén fejlettek közé. (*Gereben, 1986.*) A könyvtárügy egyik legfőbb feladatának az olvasók megtartását tekintette, a könyvtárak „tisztelete” gátja és egyben serkentője is volt a könyvtárhasználat terjedésének. A felnőtt lakosság véleményét a következőképpen foglalta össze: a többség a könyvtárt széles választékot adó, önálló választásra, böngészésre lehetőséget nyújtó intézménynek tartotta. A

működési filozófiát alapvetően a csendes könyvtár – klubszerű könyvtár dilemmája jellemezte.

Már első pillantásra szembeűnő a változás: mai tapasztalataink szerint sem a könyvvásárlás, sem a házikönyvtár növekedésének mértéke szerint nem tartozunk már az élbolyba; az intézmények egy része inkább az olvasók ostromának enyhítésén fáradozik, semmint megtartásukon; a könyvtárak túlzott tisztelete pedig ugyancsak a múlté. Ez utóbbi megállapítást jól példázzák egy megyei könyvtár igazgatójának szavai:

„Az olvasótermekben nekivetköznek, levelezik a cipőjüket, fölrajkák a lábukat. Volt időszak, amikor arra kellett figyelmeztetni őket, hogy ez nem találkahely, ne az olvasóteremben csókolózzanak, ne üljenek egymás ölébe. Egy időben sok arab és néger olvasónk volt, velük az volt a gond, hogy nagyon heves vérmérsékletűek, mindig hangosan beszéltek, vitakoztak. Volt, aki – amikor eljött az ima ideje – leterítette a szőnyeget, és elkezdett imádkozni. Ezt is le kellett állítani, mert mi lenne, ha mindenki ide járna imádkozni, akár imaszőnyeggel, akár anélkül...”

A tíz évvel ezelőtti adatok szerint a felnőtt lakosság csaknem ötöde (17,7 százaléka) volt tagja valamelyik könyvtárnak, ezen belül 3,1 százalék több könyvtárnak is. Ez azt jelenti, hogy a kb. 7,6 millió fős felnőtt lakosságból 1,3 millió fő legalább egy könyvtárnak tagja volt. Az MTA Szociológiai Intézetének friss, 1996-os reprezentatív vizsgálati adatai szerint, melynek során a 14 évnél idősebb lakosságot kérdezték meg, a kérdezettek 22 százaléka volt tagja a kérdéses időpontjában valamilyen könyvtárnak. Ez a szám az 1986-os 18 százalékhöz képest némi emelkedést mutat ugyan, de az akkori vizsgálat során csupán a 18 évnél idősebbeket kérdezték meg. (Előzetes..., 1996.)

Már Gereben Ferenc tíz évvel ezelőtti adatfelvétele is megerősítette a mindennapi tapasztalatokat: a könyvtárhasználat aránya az életkor növekedésével csökkent, az iskolázottság emelkedésével pedig nőtt. A 18-20 évesek 41 százaléka, a diplomásoknak 47 százaléka volt könyvtári tag, míg a 60 év fölöttiek közül csupán 10 százalék, a 8 általánosnál alacsonyabb végzettségűek között pedig 5 százalék. (Gereben, 1994. 145. p.) Megállapítása szerint a könyvtártagok csaknem háromnegyede közép- vagy felső szinten kvalifikált aktív dolgozó és kétharmaduk vá-

roszlakó volt. (U.o. 154.p.) Sajnálatos, hogy az adatok ismertetése során nem jelenik meg a felsőfokú oktatásban résztvevő diákság, mint sajátos könyvtárhasználói csoport. (Az ezerfős minta foglalkozás szerinti rétegződését szemléltető táblázatban nem szerepel a diák kategória.)

Barczi Zsuzsa 1984-ben és 1993-ban vizsgálta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában a témát (*Barczi*, 1991., 1994.), mindkét alkalommal véletlenszerűen kiválasztott reprezentatív mintán, ezer illetve kétezer fő megkérdezésével.

Megállapította, hogy az 1989-93-as időszakban az olvasók között nőtt a szellemi foglalkozásúak aránya (61-ről 69 százalékra), 1989 és 1993 között pedig a fizikai foglalkozásúaké emelkedett (1-ről 5%-ra). A szellemi foglalkozásúak arányának megerősödése az időszak könyvárrobbanásával magyarázható, a fizikai foglalkozásúak esetében pedig a videókölcsönzés elterjedése a kiváltó ok. Vagyis: új, kevésbé kvalifikált használók jelentek meg a könyvtárakban, a beiratkozott könyvtártagok változatlan száma mellett. (*Barczi*, 1994. 32. p.) A videokazetták iránt a peremkerületekben a legnagyobb az érdeklődés, elsősorban a férfiak, a középkorúak és a fizikai foglalkozásúak körében. Alapvető differenciáló tényező az iskolai végzettség: emelkedésével párhuzamosan csökken a kölcsönzött videokazetták aránya. (Az általános iskolai végzettségűek 43,9 százaléka, a diplomások 14,8 százaléka kölcsönzött az adott időszakban videokazettát.)

A szerző legfőbb megállapítása: *„a könyvtárlátogatóknak szükségük van a könyvtárra, mégpedig a különböző motivációk és igényeik szerint egy sokszínű, sokrétű szolgáltatásokra képes, differenciált feladatrendszerrel megtervezett, koordináltan működtetett szervezeti egységekből álló intézményre.”* (U.o. 48.p.)

A gyerekek és fiatalok olvasási- és könyvtárhasználati szokásait elsősorban *Nagy Attila* kutatásaiból ismerjük. A 10-14 évesek 70 százaléka vallotta magát könyvtárhasználónak, döntően közművelődési könyvtárakban. A kölcsönzés dominanciája volt a jellemző, a helyben olvasás, a kézikönyvek használata alig volt jelen: iskolai feladatok könyvtári környezetben történő megoldását az ezer főből mindössze hárman említették. (*Nagy*, 1991.) A középiskolás korosztály esetében jelentős eltérések mutatkoztak abból a szem-

pontból, hogy az illető milyen típusú képzésben vett részt: a gimnazisták 90 százaléka volt tagja valamilyen könyvtárnak, a szakközépiskolások 78 százaléka, a szakmunkástanulók 56 százaléka. (Nagy, 1984.)

Blahó Istvánné a 7-8. osztályos tanulók használói szokásait kutatta Heves megyében. (Blahó, 1985.) Az általa megkérdezett gyerekek elsősorban böngészni szerettek, szívesen hallgattak könnyűzenét, rockot, sokan kedvelték a könyvtári rendezvényeket. Érdeklődésként említi a szerző, hogy a lexikonokban, enciklopédiákban főleg a szakképzett fizikai foglalkozású szülők gyerekei búvárkodtak (ők ezt a tevékenységet a 4. helyre rangsorolták), ugyanakkor az értelmiségi gyerekek a 8. helyen említették ezt a foglalatosságot, míg a segédmunkás szülők gyerekei az utolsó, 9. helyen. Magyarázatul szolgálhat a kvalifikált fizikai munkás családok mobilizációs törekvése, illetve az értelmiségi gyerekek azon felfogása, hogy ők már mindent tudnak az adott témáról, esetleg, hogy rendelkeznek otthon elegendő kézikönyvvel, és nem szorulnak a könyvtárra.

A felnőttek és a gyerekek használói szokásainak vizsgálata mellett a legnagyobb érdeklődés a felsőfokú tanintézetek – ezen belül különösen a pedagógusképzők – hallgatóit kíséri. Itt elsősorban *Szentirmai László*, *Suppné Tarnai Györgyi*, *Frick Mária*, *Dunainé Mészáros Éva* munkáit kell megemlíteni.

Suppné Tarnai Györgyi a tanítójelöltek használói szokásai kapcsán megállapította, hogy döntően a kölcsönzést vették igénybe, az olvasnivalók szelektálását szolgáló széles körű tájékozódás, a lapozgatás, böngészés nem tartozott az általános szokásuk közé, olvasmányválasztásuk túlságosan irányított, főként a kötelező irodalomra korlátozódott. (Suppné, 1996. 274. p.) Másik tanulmányában arra mutatott rá, hogy az önművelésre való igény a főiskolás évek számának növekedésével együtt csökken: az elsőben még érdeklődő hallgatók harmadikban már megelégszenek a feltétlenül kötelező feladatok elvégzésével, amely tény nem segíti az igényes pályakezdet. (Suppné, 1988. 41. p.)

Tóth Loránd a kaposvári tanítóképző főiskola elsőéves hallgatói körében végzett felmérést (Tóth, 1996.), melynek egyik fontos tapasztalata, hogy a diákok a középiskolás évek során nem tanulják meg az önálló könyvtárhasználatot, még

abban az esetben sem, ha könyvtárhasználati képzésben vettek részt. A felsőoktatási tanulmányok megkezdésekor nem rendelkeznek az önálló tanuláshoz szükséges megfelelő szintű könyvtárhasználati készséggel, gyakorlattal. Elsősorban a hagyományos szolgáltatásokat veszik igénybe (kölcsönzés, könyvtáros segítsége), más szolgáltatások kevésbé népszerűek körükben. Példaként említhetjük, hogy a megkérdezettek nem egészen a fele használja a katalógust önállóan, de legalább kétféle katalógust csak kevesebb mint ötödük ismer.

Pikáns témát dolgoz fel *Rácz Ágnes*, amikor az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában szerzett tapasztalatai alapján a könyvtárszakos hallgatókról ír. „*Azt tapasztaltuk, hogy még a könyvtárszakos hallgató számára is – akinek pedig az irodalomközvetítés lesz a szakmája – tanulmányai alatt az irodalom egyenlő a jegyzettel, illetve a kötelezőként feladott cikkekkel, tanulmányokkal. Elvértve akad olyan, aki az éppen tanult tantárgy témájában mélyebben kívánna elmélyedni és hozzá akarna olvasni a tanultakhoz.*” (Rácz, 1995. 34. p.)

Nagy Attila a pedagógusok körében végzett friss felmérése sem fest kedvezőbb képet: a megkérdezett ötszáz pedagógusból 41,5 százaléka volt tagja valamilyen könyvtárnak az adott időszakban, ezen belül az iskolai könyvtárnak 29 százaléka – de a kérdőívek tapasztalatai korrigálásra szorulnak: „*az önmagunkról alkotott kép, a társadalmi elvárásoknak megfelelni akarás és a tények világa meglehetősen távolságra esnek egymástól*” – írja. (Nagy, 1996.) A közölt két interjúrészlet mindenesetre jól illusztrálja a valós helyzetet: a könyvtárba járó pedagógusok többnyire csak a szakjuknak megfelelő könyveket kölcsönöznek, kiegészítve a lektúr irodalommal.

Az utóbbi években a könyvtár információs funkcióinak erősödésével párhuzamosan megjelentek az ezzel kapcsolatos publikációk is. A témába vágó kutatások közül *Monspart Judit* vizsgálatait emeljük ki, aki az agrár szakemberek információellátását vizsgálta Somogy megyében, kérdőíves és interjú módszerrel. (Monspart, 1993.) A minta egyetemet végzett szakemberei döntő többségben állami gazdaságok és hatékonyan dolgozó termelészövetkezetek vezetőiből kerültek ki, a főiskolai végzettségűek zömében közepesen vagy gyengén prosperáló térszek

osztályvezetői, ágazatvezetői voltak, a középiskolai végzettségűek közvetlen termelésirányítóként illetve ügyintézőként dolgoztak, míg az általános iskolai végzettségűek többségükben egyéni gazdaságokban tevékenykedtek.

Az iskolai végzettség emelkedésével egyes arányban nőtt a felhasznált információforrások száma. Az alapfokú végzettségűek a szakirodalom, a rádió és a tévé használatát említették, a középiskolai végzettségűek eljutottak egy-egy rendezvényre is, a felsőfokú végzettségűek egyaránt fontosnak tartották a szakirodalmat, a tapasztalatcserét, a szakmai előadást és az üzemlátogatást. A szakirodalom népszerűsége a települések nagyságának növekedésével csökkent, a könyvtárhasználat gyakorisága viszont nőtt. Tehát a kistelepüléseken élők szakirodalom iránti igénye nagy volt, de a megfelelő infrastruktúra nélküli, szegényes könyvállománnyal rendelkező könyvtárak ezeket az igényeket nem tudták kielégíteni. A szerző megállapítja, hogy a megkérdezett agrár szakemberek a település nagyságától és az iskolai végzettségtől függetlenül általában *kerülték a könyvtárakat*. A megkérdezettek 32 százaléka volt tagja valamilyen könyvtárnak, szakkönyvtárnak azonban mindössze 5 százaléka. Az információszerzésre főleg az informális csatornák igénybevétele volt a jellemző – ami többnyire ismerősök egymás közti beszélgetését jelentette –, minél távolabb lakott valaki a megyeszékhelytől, annál inkább.

A szerző véleménye szerint a kistelepülések információs éhségét elsősorban a könyvtárakon keresztül lehetne kielégíteni, annak ellenére, hogy az új információk iránti igény és a szolgáltatások lehetősége közötti feszültség egyre nehezebben oldható fel.

W. Péterfi Rita 15 közművelődési könyvtárban vizsgálta a referenz kérdések körét 1995 januárjában és októberében. (*W. Péterfi*, 1996.) A kérdések regisztrálásán túl feljegyezték a kérdező személy foglalkozását és a válasszal való elégedettségét is. A két hónap során 765 személy több mint 1200 kérdésért rögzítették. A kérdezők zömét mindkét időszakban a diákok adták (januárban 66, októberben 62 százalék), őket követték a csaknem egyötödnyi (17%) aktív dolgozók, és ezen belül a tizednyi (10,5%) pedagógusok. A nyugdíjasok az összes kérdezők 5,2 százalékát tették ki, míg a munkanélküliek 2,4 százalékát.

A kérdések egyötödét (20,2%) a különböző tanintézetek által feladott irodalom- és nyelvtudományhoz kapcsolódó kérdések alkották, a társadalomtudományi kérdések 19 százalékot tettek ki, a történelmi-honismeretiek 16,1 százalékot, míg a természettudományiak 11,1 százalékot. Mindemellett megjelentek a jogi és a mindennapi életvezetéssel összefüggő kérdések is: minden tizedik ilyen jellegű volt.

A használói szokások változásainak legfőbb tendenciái

A kérdőívek feldolgozása során az egyik legszembetűnőbb tapasztalat a fiatalok dominanciája a könyvtárlátogatók között: a válaszadók 3/4-e negyven év alatti volt! (*1.sz. táblázat*.) A tíz évvel korábbi vizsgálat eredményei szerint akkor csupán a könyvtártagok 55 százaléka tartozott ebbe a korosztályba. (*Gereben*, 1994. 154.p.) A legtipikusabb életkori csoport a 19-25 év közöttiekből került ki (az összes válaszadó 37%-a) – vagyis a főiskolás-egyetemista korosztály. A 14-18 évesek – a középiskolás korúak – 14 százalékban részesednek a mintából, tehát a vizsgálati adataink alapján a könyvtárhasználók felét a 25 évnél fiatalabbak teszik ki. (A 14 évnél fiatalabb olvasókat ezúttal kihagytuk a vizsgálódás köréből.)

1.sz. táblázat

Könyvtártípus	Kormegosztás (fő)			
	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
14-18	47	65	22	134
19-25	163	167	26	356
26-40	77	111	35	223
41-60	42	89	16	111
61-	31	55	25	111
Átlagéletkor	31	34	37	33
N=	360	487	124	971

A vizsgált három könyvtártípus közül a legtöbb fiatal látogatót a megyei könyvtárakban regisztráltuk (a kérdezettek 58 százaléka fiatalabb 25 évesnél), a városi könyvtárak olvasói közül 48 százalék tartozik ide, míg a vizsgált FSZEK

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

könyvtárakban csak 39 százalék. A középkorúak csapata (26-60 évesek) a FSZEK hálózatban és a városi könyvtárakban egyaránt 41-41 százalékkal képviselteti magát, a megyei könyvtárakban pedig csak 33 százalékkal. A hatvan éven felüliek legkevésbé a megyei könyvtárakat látogatják (9%), ezután a városi könyvtárak következnek (11%), és leginkább a FSZEK könyvtárakban vannak jelen (20%).

Ezeket a tapasztalatokat erősítik a különböző foglalkozásúak megoszlása. A teljes mintában a megkérdezettek több mint egytizede középiskolás, több mint egynegyede pedig nappali tagozatos főiskolás, egyetemista volt. (2. sz. táblázat.) A felsőfokú képzésben résztvevők legnagyobb arányban a megyei könyvtárak olvasói között találhatóak (a megkérdezettek 34 százaléka), ugyanez az arány a városi könyvtárakban 23 százalék, míg a vizsgált FSZEK könyvtárakban 15 százalék. A másik jellemző használó réteg a diplomás szellemi foglalkozásúaké: a FSZEK könyvtárakban 10 százalék a részvételük, míg a városi- és a megyei könyvtárakban 18-19 százalék. Ezzel ellentétes súlya van a nyugdíjas olvasók jelenlétének: a FSZEK-ben a megkérdezettek 19 százaléka, a városi könyvtárakban 14 százaléka, míg a megyei könyvtárakban 10 százaléka nyugdíjas.

2.sz. táblázat

Könyvtártípus	Foglalkozás (%)			
	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Középiskolás	12	12	13	12
Szaktanuló	0	0	1	0
Egyetemista, főiskolás	34	23	15	26
Mezőgazdasági fizikai	0	1	0	0
Szakképzetlen egyéb fizikai	1	3	2	2
Szakképzett egyéb fizikai	1	4	7	3
Szellemi - max középiskola	8	7	11	8
Vezető, diplomás szellemi	18	19	10	18
Önálló, vállalkozó	1	2	2	2
Nyugdíjas	10	14	19	13
Munkanélküli	4	3	1	4
Egyéb	1	3	5	3
Nincs adat	9	11	15	11
N= (fő)	370	494	136	1000

A könyvtárakból eltűntek a szakmunkástanulók – az ezer megkérdezettből mindössze egy főt találtunk –, a mezőgazdasági fizikai dolgozók (4 fő), de lényegében hiányoznak az egyéb fizikai foglalkozásúak is (szakképzetlen: 20 fő, szakképzett 32 fő). Új használói csoportként jelentek meg a munkanélküliek (30 fő), és az önállók, vállalkozók (18 fő).

„Eltűnt a munkás, a szövetkezeti paraszt, a kistermelő, helyette vannak a vállalkozók, a nyugdíjasok és a diákok - fogalmazta meg a legszembetűnőbb változást egy városi könyvtár igazgatója. – "A diákok a saját szokásaik szerint jönnek, ami elsősorban az iskolai tananyagtól függ. A felnőttek vagy tanulnak, vagy hobby könyveket keresnek, vagy nincs pénzük könyvet venni. Nagyon sok hajléktalan is van, akik egész nap újságot olvasnak, meleg helyen vannak..."

„Az olvasói szokások annyiban változtak meg, hogy az olvasó vagy gyors információt kér, vagy gyorsan könyvet, dokumentumot kér – fogalmazott egy megyei könyvtár olvasószolgálatának vezetője. – Nincs már arra idő, hogy különböző bibliográfiákat állítsunk össze, mint annak idején. Információkat kérnek, és nem könyveket. Középkorú könyvolvasónk gyakorlatilag nincs, az idősek olvasnak és a gyerekek. Aki dolgozik, az nem ér rá olvasni, mert éjjel-nappal dolgozik. Sokkal többféle igénnyel jönnek be, mint korábban, de nem tartózkodnak olyan hosszú ideig. Ha nem sietünk, még majdnem meg is vernek, elég rossz a tűrőképességük. Azt gondolják, hogy a könyvtáros azért van, hogy ha kitalál valamilyen kérdést, mi azonnal tudjunk válaszolni, és borzasztó gorombák, ha rögtön nem kapják meg amit szeretnének. Egyre kevesebb a tolerancia az emberekben.”

A különböző típusú könyvtárak közül a megyei könyvtárak tagjai a legintenzívebb könyvtárhasználók: 36 százalékuk hetente többször látogatja az intézményt, 35 százalékuk hetente, 25 százalékuk pedig havonta. A városi könyvtárakban a heti illetve a havi látogatás a tipikus (36-39%), míg heti több alkalommal a kérdezettek 14 százaléka jár könyvtárba. A FSZEK-ben a megkérdezettek 43 százaléka átlagosan havonta egyszer, 33 százaléka hetente egyszer használja az intézményt, a heti többszöri alkalom a 19 százalékukra jellemző.

3. sz. táblázat

Könyvtártípus	A könyvtárhasználat gyakorisága (A válaszadók százalékában)			
	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Hetente többször	36	14	19	23
Hetente	35	36	33	35
Havonta	25	39	43	35
Negyedévenként	2	8	4	5
Félévenként	0	1	0	1
Ritkábban	0	1	2	2
N=	362	485	132	978

A könyvtárhasználat gyakorisága szoros összefüggést mutat a kérdezettek foglalkozásával: hetente többször látogat a könyvtárba a nyugdíjasok 32 százaléka, a főiskolások 23 százaléka és a középiskolások 21 százaléka. Ugyanakkor a középszintű szellemi foglalkozásúak közül csupán 15 százalék, a fizikai foglalkozásúak közül 18 százalék, a diplomások közül pedig 19 százalék tartozik ide. Valamennyi foglalkozási csoportnál a heti, illetve a havi látogatás a tipikus, ezen belül a főiskolásoknál, a fizikai foglalkozásúaknál és a középszintű szellemi foglalkozásúaknál inkább a heti sűrűség a jellemző, a középiskolásoknál és a diplomásoknál pedig a havi.

A kérdezettek fele a vizsgált intézményen kívül nem volt tagja másik könyvtárnak, negyede

még egynek, 14 százaléka még kettőnek, tizede pedig még háromnak vagy annál többnek volt tagja.

Ezúttal is a főiskolások adatai a legszembevetőbbek: csupán 14 százalékuk elégszik meg az adott intézmény kínálatával. (4. sz. táblázat.) Ellenpontként érdemes megemlíteni a fizikai foglalkozásúak csoportját: 80 százalékuk csak az adott intézménybe jár, további 14 százalékuk pedig másik közművelődési könyvtárba. Ugyanígy egy könyvtár használata jellemző a középszintű szellemi dolgozókra és a nyugdíjasokra is.

A több könyvtár igénybevételét a kérdezettek zöme a szélesebb választékkal, egymás kiegészítésével indokolta, de jelentős hangsúlyt kapott a tanulás (16%), a speciális igény (10%) és a kutatómunka (5%) is. A máshol lakik, máshol tanul típusú válaszok 14 százalékot tesznek ki. (5. sz. táblázat)

A 6. sz. táblázatból a különböző szolgáltatók igénybevételéről kapunk képet. A könyvkölcsönzésnek valamennyi foglalkozási kategóriában vezető szerepe van, de a korábbi évekhez képest megerősödött a helyben olvasás és a fénymásolás is. Fontos motívum a tájékoztató szolgálat igénybevétele, valamint beszélgetés a könyvtárossal és az ismerősökkel. Az újságok, folyóiratok helyben olvasása különösen a munkanélküliek és a diplomások között népszerű – nyilvánvalóan más-más indítékból –, míg a könyvek

4. sz. táblázat

	Tagja-e más könyvtárnak is? (A különböző foglalkozásúak szerint - a válaszadók százalékában)							
	Középiskola	Főiskola	Fizikai	Köz. szellemi	Felső szellemi	Nyugdíjas	Egyéb	Együtt
Nem	48	14	80	72	46	72	67	48
Csak közkönyvtárnak	25	16	14	12	10	10	11	14
Csak szakkönyvtárnak	2	3	0	5	8	1	1	3
Csak iskoláinak	12	18	0	7	12	8	7	11
Közmű. + szak	2	5	0	3	6	2	3	3
Közmű. + iskolai	5	25	2	1	7	2	6	9
Közmű. + szak + iskolai	2	11	0	0	4	0	3	4
Szak + iskolai	0	3	2	0	2	1	1	2
Igen, de nem derül ki	3	6	2	0	5	3	1	4
Nincs adat	0	1	0	0	0	2	0	1
N=	122	257	56	76	175	133	72	891

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

5. sz. táblázat

Könyvtártípus	Mi indokolja, hogy több könyvtárnak is tagja legyen? (Az összes említett motívum százalékában)			
	Megyei	Városi	FSZEK	Együtt
Szélesebb profil	37	27	26	32
Kutatómunkát folytat	5	2	10	5
Tanuláshoz kell	13	18	22	16
Speciális igényei vannak	10	9	8	10
Más településen tanul	7	11	0	8
Máshol lakik	5	10	0	6
Kedvezőbb megközelíthetőség	5	3	8	5
Kedvezőbb nyitvatartás	0	1	0	0
Kiegészítik egymást	11	9	8	10
Egyik sem tökéletes	2	1	0	1
Kevés könyvet lehet egyszerre kölcsönözni	1	1	0	1
Semmitmondó indoklás	2	2	6	3
Egyéb	3	6	12	5
Említett motívumok száma	258	207	50	515

6. sz. táblázat

	Milyen szolgáltatást vett igénybe az elmúlt évben? (A különböző foglalkozásúak szerint, százalékban)							
	Közép-iskola	Főiskola	Fizikai	Középszintű szellemi	Felső szellemi	Nyugdíjas	Egyéb	Együtt
Könyvkölcsönzés	94	95	89	90	93	87	85	91
Sajtótermék kölcsönzése	20	11	14	20	25	20	17	17
Videókölcsönzés	13	7	25	18	13	7	4	11
Kazetta-, CD-kölcsönzés	12	14	27	22	15	2	15	13
Könyvek helyben olvasása	59	83	32	55	65	38	57	61
Újság, folyóirat olvasás	62	69	61	62	71	68	67	66
Zenehallgatás	22	21	14	13	15	8	22	18
Tájékoztató szolgálat igénybevétele	32	47	25	36	42	29	19	36
Könyvtárközi kölcsönzés	11	14	9	12	22	14	10	14
Fénymásolás	50	62	30	41	58	38	39	49
Beszélgetés könyvtárossal	35	38	21	38	55	50	31	40
Beszélgetés ismerősökkel	40	48	16	28	33	28	24	35
Részvétel rendezvényen	11	11	11	21	17	20	4	14
Előjegyzés	1	0	0	0	2	2	3	1
Kazettamásolás	0	2,7	0	0	2	1	3	1
N= (fő)	122	257	56	76	175	133	30	

helyben olvasása a főiskolásokra. A fénymásolót elsősorban a diákok és a diplomások veszik igénybe, csakúgy mint a tájékoztató szolgálatot. Ezek az olvasói rétegek használják a legtöbbször a szolgáltatást, és a legnagyobb gyakorisággal. A diákok számára különösen fontos még a zenehallgatás, az ismerősökkel való beszélgetés; a fizikai foglalkozásúaknak a videó és a hangzó dokumentumok kölcsönzése; a szellemi foglalkozásúaknak és a nyugdíjasoknak a könyvtári rendezvény; a nyugdíjasoknak ezen kívül a könyvtárossal való beszélgetés. A könyvtárközi kölcsönzést és a sajtótermékek kölcsönzését főleg a diplomások igénylik. A munkanélküliek és a vállalkozók adatai a viszonylag alacsony elemszám miatt nem alkalmasak az általánosításra, annyit azonban egyéb tapasztalatokból is leszűrhetünk, hogy jelenlétük speciális használói igényt testesít meg.

Gereben Ferenc vizsgálatai óta tovább csökkent a könyvkölcsönzés vezető szerepe, főleg a helyben olvasás rovására. Míg a tíz évvel ezelőtti adatfelvétel során a könyvtártagok 43 százaléka olvasott helyben könyvet, addig most 61 százaléka; akkor 51 százalék olvasott helyben sajtóterméket, most 66 százalék. A fénymásoló gépek elterjedésével lényegesen megnőtt az ilyen irányú szolgáltatások igénybevétele is: míg korábban csupán a használók 19 százaléka számolt be erről, most a kérdezetteknek csaknem a fele: 49 százalék. (Gereben, 1994. 170.p.)

A két felvétel összehasonlítása alapján ugyanakkor egyértelműen csökkent a könyvtárossal, illetve az ismerősökkel való beszélgetés, de csökkent a tájékoztató szolgálat igénybevétele aránya is! Míg 1985-ben a kérdezettek 65 százaléka beszélgetett a könyvtárossal, 45 százaléka pedig ismerőssel, addig tíz évvel később csak 40 illetve 35 százaléka, a tájékoztató szolgálat igénybevétele is 57-ről 36 százalékra csökkent!

Ez utóbbi adatpár szemben áll a mindennapi tapasztalatokkal, hiszen az olvasószolgálatban dolgozók éppen a tájékoztató szolgálat igénybevételeinek növekedéséről számolnak be. Az elmentmondás feloldására többféle magyarázatot kereshetünk. Az első szerint a könyvtárosok rossz közérzetéből, túlterheltségéből adódóan szubjektív módon ítélik meg a helyzetet: zavaróbbnak, idegesítőbbnek, „többnek” érzékelik az olvasói kérdéseket, mint korábban. A másik ma-

gyarázat az olvasók felől közelít: a tájékoztató szolgálat igénybevétele olyan természetessé vált számukra, hogy nem is rögzül a tudatukban, meg sem jegyzik, a kitöltendő kérdőív számára sem tartják fontos információnak. A harmadik magyarázat az objektivitás talaján áll: elképzelhető, hogy a tájékoztató szolgálat igénybevétele *számszerűleg* nőtt ugyan, azonban az egyéb szolgáltatások (pl. helyben olvasás, fénymásolás) igénybevételehez képest *arányaiban* csökkent.

Az utóbbi időben visszaszorult a könyvtárközi kölcsönzés igénybevétele is: 19-ről 14 százalékra. Még szembetűnőbb a könyvtári rendezvények látogatásának csökkenése: korábban a megkérdezettek 32 százaléka számolt be erről, most pedig csupán 14 százalékuk. Ami a két vizsgálat során nem mutat lényeges változást, a zenehallgatás: akkor a használók 19 százaléka számolt be erről, most 18.

Elégedettség a szolgáltatások színvonalával

Kíváncsiak voltunk arra, hogy az olvasók milyen szolgáltatásokat hiányolnak. A megkérdezettek csaknem fele vagy nem válaszolt erre a kérdésre, vagy azt írta, hogy elégedett a szolgáltatások jelenlegi színvonalával. Érdekesség, hogy a leginkább elégedettek a városi könyvtárak látogatói voltak (61%), holott valószínűleg ezekben az intézményekben a technikai felszereltség a legkevésbé fejlett. (A FSZEK könyvtárakban 36 százalék, a megyeiekben pedig csak 31 százalék volt elégedett.)

A többség a számítógépes ellátottság megfelelő színvonalát hiányolta (az elégedetlenkedők 22 százaléka), valamint a gazdagabb könyv- és folyóirat-állományt (21%). Ez utóbbi bírálat elsősorban a városi és a FSZEK könyvtárakban volt tipikus. Ide csatlakoznak azok is, akik a szegényes idegen nyelvű könyv-, illetve folyóirat-állomány miatt elégedetlenkedtek.

Összességében a bírálatok egytizede érintette a korszerűbb, olcsóbb fénymásolást, 7-7 százaléka a könyvtári rendezvényeket, a videó- és CD kölcsönzést és a büfét, 4-4 százaléka pedig zenei anyagokat, filmklubot szeretett volna, valamint a szabályok rugalmasabb kezelését kívánta. Két-két százalékos arányban fordultak elő

a következők: folyóiratok kölcsönzése, egyetemi jegyzetek, hosszabb nyitvatartás, jobb világítás, csend, udvariasabb és szakszerűbb kiszolgálás.

Néhány tipikus példa a kérdőívekből: „A helybenolvasás feltételeinek megteremtése. Például az állandó zívaj, zaj megszüntetése, tényleges kézikönyvtár létrehozása.” (23 éves egyetemi hallgató férfi.)

„Sajnos a fénymásoló gép még mindig rossz! Hosszú-hosszú ideje!” (41 éves gyógyszergyártó vegyész férfi.)

„Véleményem szerint a felnövekvő nemzedékkel való foglalkozás. Ezen értve többet kellene csoportos foglalkozásokat tartani, kisebb-nagyobb gyerekeknek.” (19 éves középiskolás fiú.)

„Nem újabb szolgáltatások hiányoznak, hanem a meglévők közül néhányra jobban kellene ügyelni: például a tájékoztatáson belül az udvariaság, gyorsaság.” (20 éves főiskolai hallgató nő.)

„Irodalmi kávéház, irodalmi klub.” (70 éves egyetemi végzettségű nyugdíjas férfi.)

A szolgáltatások színvonalának mérését próbáltuk elvégezni azzal a kérdésünkkel is, amelyik így hangzott: *Előfordult-e már, hogy valamilyen fontos könyvet vagy folyóiratot nem talált meg a könyvtárban? Ha igen: mi történt azután?*

Ismét bebizonyosodott, hogy az elégedettség elsősorban nem a kínálat befolyásolja, hanem a kereslet, hiszen a megyei könyvtárakban fordul elő a leggyakrabban, hogy nem találnak valamit, és legritkábban a vizsgált FSZEK könyvtárakban. (A megyei könyvtárakban a kéredezettek 67 százaléka számolt be ilyen esetről, a városiakban 52 százaléka, a FSZEK-ben 44 százaléka.)

Mi történt ezután? Más könyvtárból szerezte be, ismerőstől kérte kölcsön, máshol kereste a válaszadók 65 százaléka! Vagyis az esetek zömében megkezdődött a könyvek utáni rohangálás. Könyvtárközi kölcsönzéssel a pórul jártaknak mindössze egytizede próbálkozott, egyötödük számolt be arról, hogy előjegyezték és később megkapták, két százalék körüli volt azoknak az aránya, aki tanácsot kaptak, hogy hol keressék, és ugyanennyien voltak, akik mást kértek helyette. A válaszadók 4 százaléka lemondott róla, nem kereste tovább, két százaléka pedig ezt válaszolta: bosszankodtam.

Hogyan élték meg a fontos könyv hiányát az olvasók?

„Kikerestem a betűrendes katalógusból. Nem találtam a polcon. Gondoltam, hogy már ki-kölcsönözték. A könyvtáros azt mondta, nem. Nem érttem. Utánanézték, nincs-e a raktárban, kötés alatt stb. Nem volt. Nem értem! Kivenni, előjegyezni nem tudom. Megfogalmazódik bennem a kérdés: érdemes volt-e beiratkozni?” (26 éves gépészmérnök férfi.)

„A könyvtáros hölgyhöz fordultam, aki nagyon kedvesen és udvariasan megnézte a polcon, majd a raktárban. Ezután felajánlotta a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét.” (29 éves, egyetemi végzettségű BM dolgozó.)

„Ideges lettem és megnéztem egy másik könyvtárban. Ha ott sem találtam, nem foglalkoztam vele sokat, hagytam az egészet. Egy darab könyvért nem fogok világjáró túrát szervezni.” (19 éves főiskolai hallgató nő.)

„Tudomásul vettem, hogy Magyarországon élek, és anyagilag szerény lehetőségű könyvtárnak vagyok a tagja.” (35 éves, érettségizett műtősségéd férfi.)

Könyvtár- és könyvtároskép

Felmerül a kérdés, hogy a könyvtárakban végbement változások mennyire változtatták meg a használói attitűdöt, mennyiben módosították a könyvtárról és könyvtárosokról alkotott képet. A korábbi évek könyvtárképére a „jó hely; a kultúra, az ismeretek tárháza” volt a jellemző, míg a könyvtárosképre az „olvasmányokat ajánló” szlogen. Vajon a kilencvenes évek derekára csak a könyvtárhasználati szokások változtak meg, és az olvasók tudatában még mindig a csendes, elmélyülésre alkalmas könyvtár, valamint a segítőkész, könyvet ajánló, mosolygós könyvtáros él, vagy a köztudatba is betört a könyvtár információközvetítő funkciója és a könyvtáros információs szakember szerepe?

Jelen kutatásunk adatait szemlélve, meg kell állapítanunk, hogy a megváltozott használói szokások ellenére az olvasók többségében nem változott a korábban kialakult kép. A válaszadók negyedének a könyvtárról a csend, a nyugalom, az elmélyülés lehetősége jut eszébe; tíz-tizenöt százaléka pedig: ahol „gyarapíthatom ismereteimet”, „jó a hangulat”, „kikapcsolódní, szórakoz-

ni, pihenni lehet”, „könyvet lehet kölcsönözni” – vagyis a válaszok zöméből a „hagyományos” könyvtárkép köszön vissza. (7. sz. táblázat.)

Idézzünk két tipikus választ:

A könyvtár olyan hely, „...ahol csend van, s rengeteg könyv, melyek segítségével a tudás kis része megszerezhető; itt a test és a lélek megnyugszik, s alkalmunk nyílik létünk átgondolására.” (19 éves, mezőgazdasági szakközépiskolás fiú.)

„...ahol iramlik az idő, miközben a keresett és megtalált témák mellett valahányszor váratlan újak is fölbukkannak. Meghitt hely a szellemi gyarapodásra.” (63 éves nyugdíjas újságíró férfi.)

A „korszerű” könyvtárképet tükröző információs, tájékoztató funkcióra 8 százaléknyi utalás történik, ugyanennyien hivatkoznak a tanulást segítő funkcióra is. Ez utóbbi adat annál inkább meglepő, hiszen a korábbiakból éppen az derült ki, hogy a látogatók zöme éppen tanulmányi céllal érkezik. Ehhez az adatsorhoz illeszkedik a munkához, kutatáshoz való segítségnyújtás,

amely még kisebb arányban (4 százalék) fordul elő.

A fentiekből egyértelműen kiviláglik, hogy a látogatók másra használják a könyvtárt, mint amit gondolnak róla. Az elmúlt tíz évben azonban ezen a téren is jelentős változásoknak lehettünk tanúi. A változás akkor is szembetűnő, ha Gereben Ferenc kutatási adataiból a felnőtt lakosság egészének véleményére lehet következtetni, míg jelen vizsgálatunk során csupán a könyvtárlátogatókat kérdeztük meg: hiszen a tíz évvel korábbi válaszok között egyáltalán nem szerepelt az ismeretek gyarapítása, a tanuláshoz, munkavégzéshez való segítségnyújtás, az információs, tájékoztató szolgálat igénybevétele – és új elem a jó hangulat is! A nagy vesztes a korábban csaknem minden második válaszban előforduló „a kultúra, az ismeretek tárháza” típusú válaszcsoport, amely mára mindössze 6 százalékos arányban fordul elő. Meglepő viszont, hogy mindkét adatsorban csupán töredékekben fordul elő kritikus hang (1-1 százalék). Ez talán a korábbi idők-

7. sz. táblázat
A könyvtár olyan hely...

	1995 A megkérdezett könyvtárlátogatók százalékában	1985/86 A felnőtt lakosságot reprezentáló minta százalékában
A csend, a megnyugvás, az elmélyülés helye	25	10
Ahol gyarapíthatom az ismereteimet	14	*
Ahol jó a hangulat	13	*
Kikapcsolódni, szórakozni, pihenni lehet	12	10
Könyvet lehet kölcsönözni	11	13
Széles könyvválaszték	9	13
Különböző szolgáltatásokat lehet igénybe venni (olvasóterem, tájékoztatás, zenehallgatás, rendezvények stb.)	9	8
Nagyobb választékú, olcsóbb, mint a könyvesbolt	8	2
Tanulmányokhoz segítséget kapok	8	*
Információt, tájékoztatást lehet kapni	8	*
Olvasni lehet (általános megfogalmazásban)	7	13
„Jó hely”, a kultúra, az ismeretek tárháza	6	46
A munkához, kutatáshoz segítséget kapok	4	*
Emberi kapcsolatok lehetősége	2	1
Ahol kifogásolni való akad	1	1

* = nem szerepelt önálló kategóriaként

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

8. sz. táblázat
A könyvtáros az a személy...

	1995 A könyvtártagok százalékában	1985/86	
		A felnőtt népesség százalékában	A könyvtártagok százalékában
Segítő jellegű kapcsolatok	76	7	12
Pozitív jellegű általánosságok (kedves, barátságos, udvarias)	23	5	5
Információhoz juttat	7	*	*
Nagy szakértelme van	6	*	*
Olvasmányokat ajánl	4	40	37
Emberi kapcsolatok	4	16	19
Művelt, okos, tájékozott	3	9	5
Semmitmondó válasz	2	19	9
Kritikus hangvétel	2	2	4
Egyéb könyvtári szolgáltatásokat végez	2	11	15
A kultúrát közvetíti, neveli az embereket	1	11	21
Kölcsönzi a könyveket	1	9	6
Olvasott	0	12	13
Nehéz munkakörülmények	0	0	1

* = nem szerepelt önálló kategóriaként

0 = nem érte el a 0,5-ös értéket

ben érthető volt, napjainkban azonban túlzott toleranciáról tanúskodik.

Nézzünk két választ a „kritikusabbak” közül:

„...ahová jó betérni; ahol segítséget kapok a munkámhoz; ahol nagyon zúgnak a neoncsövek.” (39 éves érettségizett, szervező munkakörben dolgozó férfi.)

„...ahol lehet olvasni, írni, kutatni, beszélgetni, és sajnos nem lehet enni, inni, dohányozni.” (27 éves egyetemista férfi.)

A könyvtárkép híven tükrözi a különböző típusú könyvtárak presztízssorrendjét: az információs, tájékoztató, tanulási funkciók előfordulási aránya a megyei könyvtárakban a legmagasabb és a vizsgált fővárosi könyvtárakban a legalacsonyabb. Az „ahol gyarapíthatom az ismereteimet” motívum a megyei könyvtárak használói között 16 százalékban fordul elő, a városi könyvtárakban 13, a FSZEK-ben pedig 7 százalékban. Az információs, tájékoztató funkció sorrendje: 8-7-3 százalék; a munkavégzést segítő funkció: 5-4-3 százalék, míg a tanuláshoz való segítségnyújtás: 13-4-6 százalék. Fordított a helyzet a „hagyományos” könyvtárkép esetében! A „csend,

nyugalom van, el lehet mélyülni” típusú válaszok a megyei könyvtárakban 18 százalékos arányt értek el, a városiakban 29 százalékos, a FSZEK-ben 30 százalékos. A meglehetősen sematikus „a kultúra, az ismeretek tárháza” kategória hasonlóképpen oszlik meg: 4-6-12 százaléknyi az előfordulási arány.

Precízebb összehasonlítást végezhetünk a könyvtároskép alakulásáról, hiszen a korábbi vizsgálati anyagban a könyvtártagok adatait külön csoportban tüntették fel. (8. sz. táblázat.) Kutatási eredményeink rácafolnak minden előzetes várakozásainkra: a használók zöme – függetlenül könyvtártípustól, foglalkozástól – a könyvtárosban azt a társat látja, aki segít eligazodni, segít megtalálni a keresett művet, akihez tanácsért lehet fordulni – és aki ráadásul még kedves, barátságos, udvarias is! A könyvtáros, mint közvetlen információs forrás, mint alapos szakértelemmel rendelkező személy, kevésbé fontos. Tehát a könyvtáros szereppel a segítségnyújtást azonosítják, és nem a konkrét ismeretek átadását.

A megkérdezettek szerint tehát a könyvtáros olyan személy, „...aki segít eligazodni a polcok útvesztőiben, aki tanácsot adhat akár irodalmi, akár szakmai szempontból a munkámhoz, és aki érdekes, vonzó programok megszervezésével és megtartásával segíti gazdagabbá tenni az iskolában folyó munkánkat.” (31 éves tanítónő.)

„...aki egyrészt jól ismeri a könyvvállományt, s így az adott témában jól eligazodik; gyors; nehéz kérdés esetén a gyorsaságot félretéve alapos. Másrészt jó analitikus készsége révén a könyvet kérő emberrel is igyekszik kapcsolatot teremteni. Érdeklődő, kedvességet sugárzó.” (41 éves, főiskolai végzettségű tanárnő.)

„...akinek az olvasó mozdulataiból kell, hogy rájöjjön annak bizonytalanságára.” (19 éves főiskolás férfi.)

Szinte teljesen eltűnt a motívumok közül a korábban igen fontosnak tartott olvasmányajánlás, a kultúra közvetítése, de eltűnt az emberi kapcsolatok jelentősége is. Fontos tanulság, hogy míg tíz évvel korábban a könyvtáratagok 13 százalékának jutott eszébe a könyvtárosról, hogy olvasott, ma senkinek, és az is, hogy sem akkor, sem most nem volt jelentős azoknak az aránya, akik a könyvtáros munkáját nehéznek tartanák.

A kritikus hang ennél a kérdésnél sem volt jellemző (a válaszadók mindössze 2 százalékánál fordult elő) – ők a diákok és a nyugdíjasok közül kerültek ki:

„...aki sósincs ott, amikor kéne, és ha ott van, sosem tud semmit.” (25 éves egyetemista férfi.)

„...aki savanyú képpel szolgál ki mindenkit.”

„...aki, még ha ismer is engem, kéri az olvasójegyemet.” (19 éves szakközépiskolás fiú.)

„...aki nyílt, közvetlen, vidám természetű. Egy más szellemű, személyiségtípusú könyvtáros pedig barátságatlan, rideg, távolságtartó, az arcán a »nem érdekel« közömbösség látható.” (70 éves, érettségizett nyugdíjas férfi.)

A segítő jellegű kapcsolatok a megyei- és városi könyvtárakban fontosabbnak tűnnek (75 és 79 százalék), mint a FSZEK-ben (67 százalék), a kedves, barátságos, udvarias magatartás pedig a FSZEK-ben élvez előnyt (25 százalék), a városi könyvtárakban kevésbé fontos (17 százalék), a megyei könyvtárakban pedig még kevésbé (14 százalék). Az olvasmányajánlás leginkább a FSZEK-ben megkérdezetteket érinti: 14 százalékuk említette, ugyanakkor a városi könyvtárak-

ban a kérdezettek 5 százaléka, a megyei könyvtárakban pedig csupán 1 százaléka tartotta fontosnak.

A különböző foglalkozásúak könyvtárképe a következő különbözőségeket mutatja: a segítő jellegű kapcsolatot elsősorban a diákok és a szellemi foglalkozásúak emelik ki; a kedvességet, udvariasságot a fizikai foglalkozásúak és a nyugdíjasok; a nagy szakértelmet a középiskolások, a diplomások és a munkanélküliek; az olvasmányok ajánlását a fizikai foglalkozásúak és a nyugdíjasok; az emberi kapcsolatok fontosságát pedig a középszintű szellemi foglalkozásúak és a nyugdíjasok. (Jellemző, hogy a munkanélküliek közül ezt a tényezőt senki nem említette.)

*

A kutatás során kapott válaszok megerősítették korábbi tapasztalatainkat: az utóbbi években gyökeresen megváltoztak a könyvtárhaználtati szokások: megnőtt az igény a gyors információk iránt, az olvasók között nőtt a diákság aránya, ugyanakkor egyre erőteljesebben jelentkezett az igény a szociális funkciók iránt is (munkanélküliek, idősek, hajléktalanok). Az elmúlt években megszűnt a könyvkölcsönzés dominanciája, ezzel párhuzamosan fokozódott a helyben olvasás, a fénymásolás, a számítógépes szolgáltatások iránti igény. Ugyanakkor a társadalomban élő kép nem változott mindezzel egyenes arányban, a megkérdezettek a könyvtárakban még mindig az elmélyedésre alkalmas, „templomszerű”, csendes intézményt látják, a könyvtárosokban pedig a kedves, segítőképz, mosolygós személyt. Valószínűleg átgondoltabb önpropagandára lenne szükség ahhoz, hogy ez a kép megváltozzon: a köztudatban erősíteni kellene a könyvtárak információszolgáltató, tudásközvetítő funkcióját, és ezzel párhuzamosan a könyvtárosok szakmai megítélését, elfogadtatását – megőrizve a segítő-készséget, az empátiát, a szociális érzékenységet.

Irodalomjegyzék

BLAHÓ Istvánné: 13-14 éves tanulók könyv- és könyvtárhaználtati szokásainak vizsgálata. In: Heves megyei Alkotó pedagógusok munkáiból 1985. 24-39. p.

A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi tíz évben

BARCZI Zsuzsa: Az olvasói érdeklődés változása a kölcsönzött dokumentumok alapján In: FSZEK Évkönyv. 1985-1986-1987. 1991. 74-96. p.

BARCZI Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. In: FSZEK Évkönyv 24. 1991-1992-1993. 1994. 27-49. p.

CRAVERO Róbertné: Az egyetemi hallgatók szakirodalmi információ-ellátása a közgazdasági egyetemi hallgatók körében végzett felmérés alapján. In: Magyar Könyvtárosok Egyesületének Évkönyve. 1984. 1986. 84-91. p.

DUNAINÉ MÉSZÁROS Éva: A hallgatók könyvtárhasználati szokásai. In: Tanítójelöltek munka és szabadidős tevékenysége két vizsgálat tükrében. Baja. 1989. Eötvös József Tanítóképző Főiskola.

FRICK Mária: A hallgatók olvasási szokásai. In: Tanítójelöltek munka és szabadidős tevékenysége két vizsgálat tükrében. Baja. 1989. Eötvös József Tanítóképző Főiskola.

GEREBEN Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő. 1986. 32.évf. 1. sz. p.

GEREBEN Ferenc: A felnőtt népesség olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai. Bp. 1989. OSZK KMK.

GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Bp. 1994. Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézete. Kézirat.

ELŐZETES adatok a Kulturális fogyasztás című vizsgálatból. Bp. 1996. MTA Szociológiai Intézet. Kézirat.

MONSPART Judit: Az információellátás időszerűsége

és a szolgáltatások iránti igény agrár szakemberek körében. In: Könyvtári Figyelő. 1993. 3.(39.)évf. 2. sz. 225-237.p.

NAGY Attila: A 15-18 évesek könyvtárhasználati szokásairól. In: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Évkönyve 1984. 1986. 80-83. p.

NAGY Attila: Keresik életük értelmét? Bp. 1991. OSZK KMK.

NAGY Attila: Napi robotos vagy organikus értelmiségi? In: Pedagógiai Szemle. 1996. 12. sz.

RÁCZ Ágnes: A könyvtárosképző intézmények használói szokásai – ahogy a Könyvtártudományi Szakkönyvtár látja. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. 1.sz. 32-39.p.

SUPP Györgyné: A tanítójelöltek könyvtárhasználati kultúrája. In: Felsőoktatási Szemle. 1986. 5.sz. 271-277.p.

SUPPNÉ Tarnay Györgyi: Tanítójelöltek könyvtárhasználati szokásai. In: Tanulmányok. 1988. 37-49.p.

SUPPNÉ Tarnay Györgyi: A tanítójelöltek olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonya az 1980-as években. In: Könyvtári Figyelő. 1988. 34.évf. 4.sz. 273-283.p.

TÓTH Lóránd: Elsőéves tanítóképzős hallgatók könyvtárhasználati kultúrája. Egy felmérés eredményei. In: Iskolakultúra. 1996. 6.évf. 1.sz. 45-50.p.

VIDRA Szabó Ferenc: Séta információs gyalogösvényeinken. In: Élet és Irodalom. 1996. 38. sz. 24. p.

W. PÉTERFI Rita: Referenz kérdések vizsgálata közművelődési könyvtárakban történt adattelvételek alapján. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1996. 10. sz. p.

INTERNETEN A BRITISH LIBRARY katalógusai és bibliográfiái, összesen 17 millió kiadvány bibliográfiai leírása. A *Blaise Web* 195 angol fontos előfizetése 5 órás keresésre, illetve 500 teljes leírás kiíratására jogosítja fel a használót; eseti használatra is van lehetőség.

(*Interlending and Document Supply*, 1996. 4.no.)

---

350 ELEKTRONIKUS FOLYÓIRATTAL GAZDAGODIK a holland Királyi Könyvtár; az Elsevier Science kiadó valamennyi, Hollandiában megjelenő szakfolyóiratát elektronikus formában bocsátja a könyvtár rendelkezésére.

(*Information Management Report*, 1996. okt.)

Az NKA könyvtári szakmai kollégiumának vezetője az alábbi felhívás közreadására kérte meg szerkesztőségünket:

A Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiuma a jövőben is számít a szakma egészének, s különösen a szakmát képviselő szervezeteknek segítségére munkája során. Ezért megköszönve az eddig kapott támogatást, az alábbi kéréssel fordul a Magyar Könyvtárosok Egyesületéhez és az Informatikai és Könyvtári Szövetséghez.

Bár korainak tűnik, hogy máris az 1998-ban meghirdetendő pályázat témáin gondolkodjunk, a kollégium igen nagy súlyt helyez arra, hogy a lehető legteljesebb szakmai konszenzussal legyenek kiválasztva a pályázati témakörök. A cél az, hogy olyan tevékenységeket, folyamatokat, projekteket ösztönözzön az NKA, amelyek hatása a könyvtárak minél szélesebb körét érinti, s amelyek finanszírozása a költségvetési keretből nem, vagy csak igen kis részben lehetséges. A kollégium álláspontja szerint azonban az NKA forrásait nem lehet a napi működés és fenntartás kiadásainak fedezetére fordítani.

Ha kellő alapossággal, a javaslattevők minél szélesebb körét mozgósítva akarjuk a pályázati témákat kiválasztani, bizony időben hozzá kell kezdeni a javaslatok begyűjtéséhez. Hozzá kell tennem azt is, elképzelhető, hogy az NKA számára megnyíló új források esetleg azt is lehetővé fogják tenni, hogy kedvező esetben sikerül még egy pályázatot kiírni idén a második félévben. Ez a lehetőség arra int bennünket, hogy mielőbb szólítsuk meg a szakmát.

Ezért arra kérem, hogy az MKE, illetve az IKSZ szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg a pályázati témakörökre vonatkozó javaslataikat. Erre vonatkozóan határidőt nem szab a kollégium, csupán tájékoztatásul közlöm, hogy kész az 1998. évi pályázat kiírásakor fontolóra venni minden, 1997. szeptember 30-a előtt bármikor befutott javaslatot. Nagy segítséget jelentene, ha a javaslat a téma megjelölésén túlmenően tartalmazná azt is, hogy az adott feladatra mekkora összeget lenne célszerű fordítani, valamint – százalékosan kifejezve – a kollégium rendelkezésére álló keret mekkora hányadát érdemelné meg a téma. Tájékoztatásul azt is közlöm, hogy becslésem szerint az idei keret (68 millió forint) feltételezhetően jövőre sem csökken, sőt reményeink szerint – a befizetések növekedésének függvényében – talán még emelkedik is valamelyest. Tudni kell azonban azt, hogy ebből az összegből kell támogatni a szakmai folyóiratokat, a szakmai könyvkiadást és a nagyrendezvényeket is. A másik kérés pedig arra vonatkozik, hogy az MKE, illetve az IKSZ elnöksége, szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg kritikai észrevételeiket az NKA és könyvtári szakmai kollégiuma működéséről (az NKA szerepe a magyar kulturális életben, a működés tapasztalatai, a források megosztása az egyes szakmai kollégiumok között, a könyvtári pályázati témakörök megállapítása, a pályázatok lebonyolítása, a támogatások hatása a magyar könyvtárügy fejlődésére stb.) illetően.

Az MKE és az IKSZ eddig nyújtott segítségét ismételtelen megköszönve, s további javaslatokat és kritikai észrevételeket várva őszinte tisztelettel küldi üdvözlését

Papp István